

esiintyvät naishahmot ovat toisinaan myös aktiivisia toimijoita, mutta tavallisempaa on, että naiset olivat lauluissa joko ihailun tai humoristisen sanailun kohteita. Laulujen näkökulma naiseuteen on kupleteissa aina miehinen, ja laulut on kerrottu miespuoleisen roolihenkilön näkökulmasta. Kun miespuoliset laulajat laulavat naisista, asiaa korostetaan usein laulutavan avulla.

Kupleteissa esiintyvät asenteet poikkeavat yllättävän vähän toisistaan, vaikka tutkimusmateriaali sisältää lauluja, joiden julkaisuajankohdat sijoittuvat vuosien 1911 ja 1996 välille. Yhteiskunta on tuona aikana ehtinyt kehittyä ja muuttua huomattavan paljon, mutta lauluissa esitetyissä sukupuolien kuvauksissa ja yhteiskunnalliseen herravihaan liittyvissä asenteissa ei ole merkittäviä eroja, jotka liittyisivät laulujen syntyajankohtaan. Eri laulajilla esiintyvien teemojen yleisyys liittyy enemmän siihen, millaisia aiheita kukin artisti on halunnut esityksissään käsitellä.

Kupletit hahmottuvat tutkimuksessani omaleimaiseksi ja ilmaisullisesti rikkaaksi perinteeksi, joka on aihevalinnoiltaan ja toteutukseltaan sekä traditio-naalista että uutta luovaa. Keskeiset teemat toistuvat lauluissa useasti, mutta kuplettilaulaja saavat usein kekseliäillä näkökulmillaan, onnistuneilla sanavalinnoillaan sekä ilmeikkäillä esitystavoillaan tutuistakin aiheista esiin tuoreita näkökulmia. Kuplettien asenteet vaihtelevat karnevalistisesta esivaltaan kohdistuvasta kritiikistä empaattiseen myötäelämiseen sekä sukupuolirooleilla leikkittelystä hauskoihin arkielämään liittyviin oivalluksiin. Yhteistä kupleteille on negatiivistenkin tuntojen alta esiin nouseva optimismi, jonka myötä kirjavan ja aiheiltaan vaihtelevan aineiston keskeisimmäksi ominaisuudeksi hahmottuu yleisinhimillinen ja humaani ihmisyyden teema.

FT Laura Henriksson (laurahenr@outlook.com) on musiikintutkija ja kirjailija.

Ekomusikologia yhteiskunnallisen toiminnan ja filosofian alueena

Sini Mononen

Pohjois-Carolinan yliopiston musiikintutkimuksen apulaisprofessori Aaron S. Allen vieraili 12.5.2015 Turun yliopiston musiikkitieteen oppiaineessa symposiumin *Music, nature, and environmental crises* pääpuhujana. Tilaisuudessa kuultiin Allenin lisäksi Turun yliopiston musiikkitieteen oppiaineen professori John Richardsonia ja yliopistonlehtori, dosentti Susanna Välimäkeä sekä professori Helmi Järviluomaa Itä-Suomen yliopistosta, professori Heikki Uimosta Taideyliopiston Sibelius-Akatemiasta ja akatemiatutkija, dosentti Juha Torvista Tu-

run yliopistosta. Symposium oli osa Suomen Akatemian rahoittamaa ja Torvisen johtamaa tutkimushanketta *Music, nature and environmental crises: A northern perspective on ecocritical trends in contemporary music*, joka keskittyy ilmastomuutoksen kokemuksen esityksiin pohjoisessa nykymusiikkikulttuurissa.

Juha Torvisen toimittamasta *Musiikin suunta* -lehden ekomusikologian erikoisnumerosta (1/2013) käy ilmi ekomusikologisen tutkimuskentän taustoja. Ekomusikologia – tai ekokriittinen musiikintutkimus – on vakiinnuttanut asemansa musiikin tutkimuksen kentällä viimeistään 2000-luvun alkupuolella, jolloin myös termi ekomusikologia otettiin käyttöön. Tutkimusala ei ole sinänsä uusi. Musiikin, ihmisen ja luonnon suhdetta on tutkittu ja tulkittu soivana kulttuurina jo pitkään. Itsenäisenä tutkimussuuntauksena ekomusikologia alkoi kehittyä 1970-luvulla Pohjois-Amerikassa, jolloin ympäristötietoisuus nousi yleisenä yhteiskunnallisena liikehdintänä esiin.

Ekomusikologista tutkimuskenttää ei yhdistä niinkään metodologinen yhtenäisyys, vaan poliittinen eetos ja tutkimusetiikka. Kentän laajuus oli esillä myös Turun symposiumissa: puheenvuorot toivat esiin Suomessa jo pitkään harjoitettuja tutkimussuuntauksia, joiden kaikkien voidaan katsoa kuuluvan ekomusikologian piiriin. Heikki Uimonen käsitteli soitinrakennustutkimusta, John Richardson muusikoiden toimintaa, Helmi Järviluoma äänimaisematutkimusta ja Susanna Välimäki suomalaisen nykyaikamusiikin ympäristö- ja luontokuva.

Ekomusikologinen tutkimuseetos keskittyy ihmisen ja luonnon väliseen suhteeseen alueena, joka on ihmisen toiminnan vuoksi ajautunut kriisiin. Ilmastomuutos vaikuttaa koko inhimilliseen ja ei-inhimilliseen kulttuuriin. Symposiumissa käsiteltiin soivan kulttuurin suhdetta kriisiin sekä aktiivisen toiminnan että muutoksen katalysaattorin näkökulmista. Lisäksi sitä eriteltiin esimerkiksi kulttuurisena tekstinä ja fenomenologisena kokemuksena, jotka molemmat kertovat myös kriisistä itsessään.

Ekomusikologia on sanan laajassa mielessä poliittinen eli toimintaa vaativa ja etiikkaa tutkiva soivan kulttuurin tutkimusala. Ekomusikologia lähestyy viimeaikaisesta filosofisesta liikehdinnästä jälkihumanistista ja uusmaterialistista tutkimuseetosta ja niiden eettisiä periaatteita tarkastelemalla kriittisesti kartesiolaista, ihmiskeskeistä maailmankuvaa. Vaikka ekomusikologia ei kytkeytyisiäkään tiukasti jälkihumanismiin ja uusmaterialistiseen liikkeeseen, suhtautuu se vähintäänkin kriittisesti ihmisen asemaan kaikkien muiden olevien yläpuolella ja muihin oleviin välineellisesti suhtautuvana toimijana. Etenkin uusmaterialismiin kuuluvan objekti-orientoituneen ontologian piirissä on ajattelijoita, jotka näkevät ihmisen tasavertaisena toimijana muiden inhimillisten ja ei-inhimillisten olevien kanssa. Kaikki ovat muodostavat monimutkaisen verkoston, jossa jokainen toimija vaikuttaa tavalla tai toisella kokonaisuuteen ja siten myös muihin oleviin. Tämän kaltainen ajattelu sopii hyvin myös ekomusikologiaan, jossa kaikki ekologian osat – luonnonilmiöistä ihmisiin, eläimiin ja ei-elollisiin objekteihin – ovat saman kokonaisuuden vaikutuspiirissä ja tavalla tai toisella riippuvaisia siitä. Näin ollen myös ihmisellä on mahdollisuus ja velvollisuus vaikuttaa omiin toimiinsa siten, että kaikkien olevien yhteinen maailma voisi säilyä

mahdollisimman monimuotoisena. Ekomusikologiaan liittykin kiinteästi ajatus ihmisestä luonnon ja ympäristön osana, ei hallitsijana.

Aaron S. Allen nimesi symposiumissa ekologisen kriisin modernin ajan suurimmaksi ongelmaksi ja ihmisen kriisin suurimmaksi aiheuttajaksi. Allenin mukaan ekomusikologia voi – ja sen myös tulee – tarjota käytännöllistä ja intellektuaalista vaikutusta kriisin käsittelyyn. Allen puhui taiteen ja taiteentutkimuksen retorisesta voimasta. Taide ja taiteen kieltä avaava tutkimus voivat vaikuttaa erityisen voimakkaasti asenteisiin ja lopulta myös käytäntöihin. Asenteiden muokkauksessa tunteilla on merkittävä rooli. Musiikin affektiivisuus onkin hyvin tunnettu tosiasia; taide voi inspiroida, innostaa ja sysätä muutoksen liikkeelle. Affektiivisuus ei kuitenkaan yksin riitä. Allenin mukaan tarvitaan myös tehokasta kielenkäyttöä, joka tekee viestin retorisesti voimakkaaksi ja helposti omaksuttavaksi. Allen korosti, että musiikkiteoriassa voi olla merkittävä rooli yhteiskunnallisena äänenä. Yhdistämällä tunteen ja tehokkaan retoriikan, tiedeyhteisö voi tuoda viestiään suuren yleisön omaksuttavaksi. Allenin esityksen taustalla ovat fyysikko ja ilmastotutkija Joseph Rommin ajatukset internet-ajan retoriikasta. Teoksessa *Language intelligence* (2012) Romm kirjoittaa tehokkaista otsikoista, ytimekkäistä tweeteistä, vitsin voimasta ja keskusteleavasta kirjoitustyylisestä. Populistisiksikin kritisoitu kieli voidaan valjastaa kiireellistä muutosta vaativan yhteiskunnallisen aatteen palvelukseen, kuten ekologisen kriisin etenemisen torjumiseen.

Ekomusikologian yhteiskuntavastuu oli voimakkaasti esillä myös Juha Torvisen esityksessä. Torvinen puhui ekomusikologiasta riskimusikologiana, joka lainaa Ulrich Beckin riskiyhteiskunnan käsitettä. Riskiyhteiskunnalla viitataan yhteiskuntaan, jonka poliittinen päätöksenteko ja yhteiskuntaelämä perustuvat riskien hallintaan. Riskien hallinnassa on oleellista ajatus positiivisista ja negatiivisista riskeistä. 1990-luvulla riskiyhteiskunnan käsitettä alettiin soveltaa ilmastomuutoksen käsittelyyn. Taide voi omalla kielellään tuoda esiin riskiyhteiskunnan eri diskursseja. Näin taide on itsessään yhteiskunnallista ja poliittista toimintaan. Symposiumissa Juha Torvinen nosti esiin myös ajatuksen taiteen autonomiasta. Tässä yhteydessä autonomia viittaa erityisesti fenomenologiseen kokemukseen. Kokemus itsessään ei ole välttämättä riippuvainen tekijän intentionista, riskiyhteiskunnasta tai kulttuurista.

Toisaalta tekijä voi vaikuttaa teoksen kokemukseen. Teoksen puhuttelevuus sekä taiteilijan ympäristöaktivistinen intentio toteutuvat rikkaalla tavalla John Richardsonin ja Susanna Välimäen tutkimuskohteissa. Richardsonin tutkimuksessa pääosassa olivat Islannissa toimivat muusikot ja heidän ympäristöaktivisminsa. Paikalliset muusikot, kuten Sigur Rós- ja Múm-yhtyeet ovat järjestäneet konsertteja islantilaisen maiseman säilyttämisen puolesta, suuria teollisuuden hankkeita vastaan. Siinä missä muusikoiden aktivismi on esillä paikallisella tasolla, musiikki voi toimia laajemmalla alueella. Richardson puhui Sigur Rós-yhtyeen musiikista muistona, joka ylittää paikallisuuden. Musiikin tilallisuus ja ajantuntu luovat mielikuvan islantilaisesta luonnonpaikasta. Tämä paikka voi olla musiikin kautta sellaisenkin kuulijan tavoitettavissa, joka ei ole käynyt Islannissa. Samankaltaista paikan ylittävää paikkasidonnaisuutta on havaittavissa

sa Susanna Välimäen tutkimuskohteissa, kuten Kalevi Ahon *Luosto*-sinfoniassa. Musiikin kautta kuulija voi tavoittaa Luostoon liittyviä merkityksiä paikan historiasta, muutoksesta ja tulevaisuudesta.

Symposiumin tutkimusesimerkit havainnollistivat erinomaisesti sitä, kuinka ekomusikologian sateenvarjo sulkee alleen monenlaista soivan kulttuurin tutkimusta. Soitinrakennustutkimus kytkeytyy monilta osin suoraan luonnonvarojen käytön tutkimukseen, kuten Heikki Uimosen Brasilian ruusupuuta instrumenttien rakennusmateriaalina tarkasteleva esitys osoitti. Ekologinen kriisi asettaa konkreettisten lajien lisäksi myös abstrakteja luonnonvaroja uhanalaiseksi. Helmi Järviluoman yhdessä kirjailija Heikki Turusen kanssa keräämä äänimaiseman muistiaineisto tallentaa jo menetettyä äänimaisemaa. Järviluoman johtama Itä-Suomen yliopistossa vuosien 2013 ja 2015 aikana tehty tutkimusprojekti Hiljaisuus ja kuuntelu matkailuosaamisen resursseina Pohjois-Karjalassa on Torvisen projektin rinnalla erinomainen esimerkki siitä, kuinka ekomusikologisesti orientoitunut tutkimus voi olla yhteiskunnallisesti aktiivista toimintaa. Hankkeen puitteissa paikallisille matkailuyrittäjille esitettiin hiljaisuutta matkailuyrittämisen mahdollisuutena. Äänimaiseman, luonnonpaikan ja yleensä ekosysteemin säilyttäminen voi olla monella tavoin merkittävää, ei vain säilyttämisen mutta myös tulevaisuuden rakentamisen kannalta. Tämän kaukonäköisyyden yhteiskunnallisessa artikuloinnissa ja aktiivisessa toteuttamisessa musiikkitieteellä voi olla oleellinen rooli.

FM Sini Mononen (siinmo@utu.fi) valmistelee väitöskirjaa Turun yliopistossa musiikkitieteen oppiaineessa. Hän toimi projektitutkijana Music, nature and environmental crisis -hankkeessa syksyllä 2014.